

Tytuł: Makroskopowe i mikroskopowe badania metalograficzne materiałów konstrukcyjnych i ich połączeń spajanych

Opracował: pod redakcją dr. hab. inż. Mirosława Łomozika

Rok wydania: 2009

Wydawca: Instytut Spawalnictwa

Liczba stron: 270

Format: B5

SPIS TREŚCI

Wstęp	9
1. Istota i rodzaje badań metalograficznych.....	10
2. Metodyka przygotowania zglądów do badań metalograficznych makro- i mikroskopowych	15
2.1. Pobieranie próbek	16
2.2. Sposoby mocowania próbek	17
2.2.1. Inkludowanie próbek na gorąco	18
2.2.2. Inkludowanie próbek na zimno	19
2.3. Szlifowanie zgrubne	20
2.4. Szlifowanie dokładne	21
2.5. Polerowanie	23
2.5.1. Polerowanie mechaniczne	24
2.5.2. Polerowanie elektrolityczne	27
2.5.3. Polerowanie chemiczne	28
2.6. Trawienie próbek	29
2.6.1. Ujawnianie makrostruktury	29
2.6.2. Ujawnianie mikrostruktury	30
2.7. Sposoby zabezpieczania powierzchni próbek	36
2.8. Nieniszczące badania metalograficzne	36
2.9. Warunki BHP podczas wykonywania zglądów do badań metalograficznych	37
2.10. Literatura	39
3. Polerowanie elektrolityczne, polerowanie chemiczne, trawienie barwne – przeznaczenie i zastosowanie	40
3.1. Wprowadzenie	40
3.2. Polerowanie elektrolityczne	40
3.2.1. Zasada polerowania elektrolitycznego	40
3.2.2. Czynniki wpływające na warunki polerowania	42
3.2.3. Urządzenia do polerowania elektrolitycznego	45
3.3. Porównanie polerowania elektrolitycznego z polerowaniem mechanicznym	47
3.4. Problemy występujące w trakcie polerowania elektrolitycznego	49
3.5. Odczynniki do polerowania elektrolitycznego	51
3.6. Polerowanie chemiczne	51
3.7. Trawienie barwne	53
3.8. Przykłady mikrostruktur po trawieniu barwnym	56
3.9. Literatura	60
4. Badania makroskopowe i ich zastosowanie w spawalnictwie	61

5. Badania mikroskopowe i ich zastosowanie w spawalnictwie	64
5.1. Zastosowanie badań metalograficznych w spawalnictwie	73
6. Analiza obrazu jako narzędzie w badaniach metalograficznych	75
6.1. Idea i przeznaczenie analizy obrazu oraz za i przeciw jej użycia w praktyce ...	75
6.2. Pojęcia podstawowe	80
6.3. Zapis obrazu w formie cyfrowej	83
6.4. Wymagania sprzętowe dla potrzeb analizy obrazu	84
6.5. Sposób i jakość przygotowania powierzchni próbki dla potrzeb analizy obrazu ..	86
6.6. Przegląd programów do analizy obrazu i omówienie ich głównych funkcji	91
6.7. Normy zawierające kryteria związane z analizą obrazu	98
6.7.1. Zakres obowiązywania normy PN-EN ISO 643	98
6.7.2. Definicje wprowadzone na użytek normy PN-EN ISO 643	99
6.7.3. Zasada metody	99
6.7.4. Miejsce pobrania próbek do badań	100
6.7.5. Metody ujawniania granic ziarn przedstawione w normie PN-EN ISO 643	100
6.7.6. Sposoby określania wielkości ziarna wg normy PN-EN ISO 643.....	102
6.8. Literatura	103
7. Wprowadzenie do mikroskopii skaningowej	104
7.1. Wstęp	104
7.2. Mikroskop skaningowy - budowa i zasada działania	104
7.2.1. Skaningowy mikroskop elektronowy	104
7.2.2. Źródło emisji elektronów	105
7.2.3. Układ próżniowy	107
7.3. Oddziaływanie padających elektronów z próbką	109
7.3.1. Elektrony wtórne	110
7.3.2. Elektrony wstecznie rozproszone	111
7.3.3. Promieniowanie rentgenowskie	112
7.3.4. Elektrony Augera	113
7.4. Zasady powstawania obrazu w SEM	113
7.5. Błędy układu elektronooptycznego	114
7.5.1. Aberacja sferyczna	115
7.5.2. Aberacja chromatyczna	115
7.5.3. Astygmatyzm	115
7.6. Metody preparatyki stosowane w mikroskopii skaningowej	115
7.7. Fraktografia	108
7.8. Pomiar grubości powłok za pomocą SEM	119
7.9. Mikroanaliza rentgenowska	120
7.10. Przykłady wyników badań prowadzonych przy użyciu SEM	121
7.11. Literatura	125
8. Norma PN-EN 1321:2000 Spawalnictwo. Badania niszczące metalowych złączy spawanych. Badania makroskopowe i mikroskopowe złączy spawanych	126
9. Normy dotyczące oceny jakości złączy spajanych	131
9.1. Norma PN-EN ISO 6520-1:2007 Spawanie i procesy pokrewne. Klasyfikacja geometrycznych niezgodności spawalniczych w metalach. Część 1: Spawanie	131
9.2. Norma PN-EN ISO 6520-2:2005 Spawanie i procesy pokrewne. Klasyfikacja geometrycznych niezgodności spawalniczych w metalach. Część 2: Zgrzewanie	149
9.2.1. Wprowadzenie	149

9.2.2. Klasyfikacja niezgodności spawalniczych	149
9.2.3. Główne przyczyny powstawania niezgodności i przykłady występowania	151
9.2.3.1. Pęknięcia (P1)	151
9.2.3.2. Pustki (P2)	160
9.2.3.3. Wtrącenia stałe	163
9.2.3.4. Braki przetopu (P4)	169
9.2.3.5. Niezgodności kształtu (P5)	170
9.2.3.6. Inne niezgodności spawalnicze (P6)	173
9.2.4. Sposoby wykrywania niezgodności w złączach zgrzewanych	175
9.2.5. Sposoby stabilizacji warunków i kontroli jakości zgrzewania	176
9.2.6. Literatura	177
9.3. Norma PN-EN ISO 5817:2007 Spawanie. Złącza spawane ze stali, niklu, tytanu i ich stopów (z wyjątkiem spawanych wiązką). Poziomy jakości według niezgodności spawalniczych	178
9.4. Norma PN-EN ISO 10042:2008 Spawanie. Złącza spawane łukowo w aluminium i jego stopach. Poziomy jakości da niezgodności spawalniczych	193
9.4.1. Zakres normy	193
9.4.2. Terminy i definicje	193
9.4.3. Symbole	194
9.4.4. Ocena niezgodności spawalniczych	194
9.5. Norma PN-EN ISO 13919-1:2002 Spawanie. Złącza spawane wiązką elektronów i wiązką promieniowania laserowego. Wytyczne do określania poziomów jakości według niezgodności spawalniczych. Część 1: Stal	205
9.5.1. Wprowadzenie	205
9.5.2. Zakres obowiązywania normy	206
9.5.3. Ocena wielkości charakterystycznych oraz zakres ich zmienności dla danych niezgodności spawalniczych	206
9.5.4. Literatura	223
9.6. Norma PN-EN ISO 13919-2:2002/A1:2005 Spawanie. Złącza spawane wiązką elektronów i wiązką promieniowania laserowego. Wytyczne do określania poziomów jakości według niezgodności spawalniczych. Część 2: Aluminium i jego spawalne stopy	225
9.6.1. Wprowadzenie	225
9.6.2. Zakres obowiązywania normy	225
9.6.3. Ocena wielkości charakterystycznych oraz zakres ich zmienności dla danych niezgodności spawalniczych	226
9.7. Norma PN-EN ISO 18279:2008 Lutowanie twarde. Niezgodności w złączach lutowanych na twardo	239
9.7.1. Wprowadzenie	239
9.7.2. Lutowanie – charakterystyka procesu	240
9.7.3. Niezgodności lutownicze wg PN-EN ISO 18279, ich klasyfikacja, przyczyny i zapobieganie powstawaniu	242
9.7.4. Poziomy jakości połączeń lutowanych	248
9.8. PN-EN 13100-1:2002 Badania nieniszczące połączeń spawanych w półproduktach z tworzyw termoplastycznych. Część 1: Ocena wizualna	252
9.8.1. Zakres normy	252
9.8.2. Normy związane	252

9.8.3. Warunki przeprowadzenia oceny złączy spawanych / zgrzewanych. Oprządkowanie	252
9.8.4. Wymagania dla personelu	252
9.8.5. Ocena wizualna	253
9.8.6. Ocena wizualna elementów przygotowanych do łączenia	253
9.8.7. Ocena wizualna podczas spawania	253
9.8.8. Ocena wizualna gotowej spoiny	253
9.8.9. Sprawozdanie z badań	253
9.9. PN-EN 12814-5:2002 Badania połączeń spawanych w półproduktach z tworzyw termoplastycznych. Część 5: Badanie makroskopowe	255
9.9.1. Zakres normy	255
9.9.2. Normy powołane	255
9.9.3. Zasada metody	255
9.9.4. Cel badania	256
9.9.5. Wycinanie kształtek	256
9.9.6. Wykonywanie badań	257
9.9.6.1. Informacje ogólne	257
9.9.6.2. Przygotowanie próbki	257
9.9.6.3. Obróbka powierzchni	257
9.9.7. Ocena	257
9.9.8. Sprawozdanie z badań	257
9.10. Norma PN-EN 14728:2006 Niezgodności w złączach spawanych i zgrzewanych termoplastycznych tworzyw sztucznych. Klasyfikacja ...	259
9.10.1. Wprowadzenie	259
9.10.2. Zakres normy	259
9.10.3. System oznaczania niezgodności	260
9.10.4. Klasyfikacja niezgodności	263
Podziękowania	270

WPROWADZENIE

Oddając w ręce Czytelników niniejsze opracowanie Autorzy mają nadzieję, że przyczyni się ono do wzbogacenia i pogłębienia wiedzy z zakresu szeroko pojmowanych badań metalograficznych materiałów konstrukcyjnych stosowanych na konstrukcje spajane jak również w zakresie interpretacji i oceny wyników tych badań podczas oceny jakości różnego rodzaju połączeń spajanych (spawanych, zgrzewanych i lutowanych).

Skrypt jest dedykowany przede wszystkim do uczestników kursów szkoleniowych z wykształceniem wyższym i średnim technicznym a zwłaszcza do inżynierów i technologów spawalników, inspektorów konstrukcji spajanych. Ponadto może stanowić pomoc dydaktyczną dla osób zajmujących się materiałoznawstwem i inżynierią materiałową.

Zasadniczą część skryptu stanowią informacje poświęcone materiałom konstrukcyjnym takim jak stale oraz metale nieżelazne i ich stopy. Z uwagi na to, że w ostatnich latach obserwuje się, w świecie i w kraju, bardzo dynamiczny rozwój i zwiększenie zakresu praktycznego zastosowania różnego rodzaju termoplastycznych tworzyw sztucznych na konstrukcje spajane (spawane, zgrzewane) w skrypcie zamieszczono trzy rozdziały poświęcone badaniom nieniszczącym, badaniom makroskopowym oraz klasyfikacji niezgodności w połączeniach tworzyw sztucznych. Współczesne badania metalograficzne złączy spajanych charakteryzują się indywidualną specyfiką, która wynika z istnienia szeregu technik łączenia oraz różnorodności struktur

występujących w spoinie i strefie wpływu ciepła. Dlatego badania te coraz częściej wymagają użycia bardziej zaawansowanych mikroskopów niż mikroskopy świetlne, a ponadto badania są wspomagane technikami cyfrowymi i komputerowymi. Z tej przyczyny w niniejszym skrypcie znalazły się rozdziały dotyczące mikroskopii skaningowej oraz analizy obrazu.

Trzon zespołu autorskiego stanowią doświadczeni, długoletni pracownicy Instytutu Spawalnictwa w Gliwicach. Dr inż. Andrzej Winiowski jest uznanym specjalistą w zakresie technologii i materiałów dodatkowych do lutowania stali i materiałów nieżelaznych. Dr inż. Adam Pietras specjalizuje się w procesach zgrzewania materiałów konstrukcyjnych i ma w tej dziedzinie znaczące osiągnięcia uhonorowane licznymi nagrodami, medalami i dyplomami w kraju i za granicą. Dr inż. Sebastian Stano zajmuje się procesami spawania i cięcia laserowego różnego rodzaju materiałów konstrukcyjnych. Mgr inż. Aleksandra Węglowska prowadzi badania oraz szkolenia w zakresie spajania tworzyw sztucznych. Mgr inż. Marek St. Węglowski posiada ugruntowaną wiedzę teoretyczną jak i umiejętności praktyczne w preparatyce próbek do badań metalograficznych oraz w zakresie mikroskopii skaningowej. Ponadto ma dobre przygotowanie do interpretacji wyników badań i oceny jakości złączy spawanych poświadczone Certyfikatem Kompetencji w badaniach nieniszczących VT.

Opiekę merytoryczną i organizacyjną nad opracowaniem skryptu sprawował dr hab. inż. Mirosław Łomozik, który jest specjalistą w zakresie inżynierii spajania, metaloznawstwa spawalniczego, spawalności metali oraz przemian fazowych w stopach żelaza z węglem. Posiada m.in. Certyfikat firmy Buehler w zakresie preparatyki materiałów do badań strukturalnych w oparciu o mikroskopię optyczną oraz Certyfikat Kompetencji w zakresie badań nieniszczących VT - stopień kwalifikacji 2.